

Міністерство освіти і науки України
Інститут спеціальної педагогіки НАПН
України

**НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ
ПІДГОТОВЧОГО, 1-4 КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ ДЛЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ
ДІТЕЙ**

**ПРИРОДОЗНАВСТВО
Підготовчий, 1-4 класи**

Укладачі: Трикоз С.В. – канд.пед.наук,
старший науковий співробітник
лабораторії олігофренопедагогіки,
Інституту спеціальної педагогіки;

Блеч Г.О. – канд.пед.наук,
старший науковий співробітник
лабораторії олігофренопедагогіки,
Інституту спеціальної педагогіки

Київ - 2014

Пояснювальна записка

Програма навчального предмета «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Новий навчальний план передбачає вивчення «Природознавства» з підготовчого, 1 по 9 класи загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Завданнями даної дисципліни у початковій школі є пропедевтика навчальних предметів «Природознавство», «Географія», «Я у світі», що стане спадкоємним продовженням розпочатого вивчення. **Метою вивчення «Природознавства»** у підготовчому, 1-5 класах є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, усвідомлення школярами своєї приналежності до природи і суспільства, створення елементарної бази для засвоєння учнями, відповідно до їх вікових особливостей, різних видів соціального досвіду, морально - правових норм, традицій; способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Основна ідея предмета природознавства закладається в розкритті й встановленні зв'язків між компонентами неживої й живої природи, усвідомленні учнів належності людини до природи та суспільства; створення передумов для бережливого ставлення до навколишнього середовища, у поясненні впливу всіх компонентів природи на трудову діяльність людей.

Завданнями навчального предмета «Природознавство» є:

- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини;
- формування практичних умінь і навичок поведінки у природі і соціальному середовищі;
- підвищення рівня готовності учнів до засвоєння природничо-географічного матеріалу в наступних класах шляхом уточнення, розширення і систематизації уявлень про окремі явища природи, про життя і працю людей;
- розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю;
- засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою;
- оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства.

Досягнення цих завдань здійснюється в процесі навчання за певними напрямами:

- Людинознавчий;
- Природознавчий;
- Суспільствознавчий.

Людинознавчий напрям програми (пізнання людини) спрямований на формування у школярів з розумовою відсталістю умінь орієнтуватись у своєму тілі та світі людей (а саме: у найближчому оточенні людей, їх статі і віку), уявлень про статево-рольові і культурні стандарти поведінки у родині, поваги до батьків та однолітків та здорового способу життя. Даний напрям представлений навчальними темами: • людина, спрямовується на розвиток у дітей умінь орієнтуватись у біологічних ознаках людини (будові тіла, органах чуття, статі і віку), формування прагнення до самостійності, навичок самообслуговування та бажання брати участь у суспільному житті, виконуючи корисні посильні дії; • родина, охоплює знання, які розкривають правила поведінки та взаємодії людей (у сім'ї, колективі, суспільстві) та спрямовується на формування вмінь учнів спілкуватися в сумісній навчально-пізнавальній, ігровій і побутовій діяльності з дорослим та іншими дітьми;

Природознавчий напрям програми спрямований на формування у розумово відсталих школярів уявлень про об'єкти та явища природи, прищеплення навичок культурної поведінки серед природи та здорового способу життя. Напрямок передбачає формування в дітей вміння орієнтуватися у різноманітності рослинного і тваринного світу, впізнаючи їх найпоширеніших представників і розрізняючи групи рослин (дерева, кущі, трави; овочі, фрукти, ягоди) і тварин (звірі, птахи, риби, комахи; дикі та свійські); будові живих організмів, сезонних змінах в природі. Даний напрям представлений навчальними темами: об'єкти неживої природи, частини доби, погода, пори року, жива природа (рослини, тварини).

Відсутність у базовому навчальному плані з 1-го класу освітньої галузі «Суспільствознавство» зумовлює у необхідності додавання у програму з природознавства певних тем суспільствознавчої спрямованості. Зміст введеного *Суспільствознавчого* напрямку програми спрямований на формування у розумово відсталих школярів елементарних уявлень про рідний край, місто, село, в якому живеш, про символи України, ознайомлення з національними традиціями, звичаями. Даний напрям представлений навчальними темами: Батьківщина, символіка країни, рідний край тощо.

Кожний напрям забезпечується відповідними **змістовими лініями побудови** навчального матеріалу, як освітнього, так і корекційно-розвивального характеру. Так, **освітня мета** реалізується за допомогою наступних змістових ліній:

- об'єкти природи;
- взаємозв'язки в природі;
- Земля – планета сонячної системи;
- Україна на планеті Земля;
- рідний край;
- охорона і збереження природи;
- методи пізнання природи.

Відповідно до **корекційно-розвивальної мети**, матеріал будується за такими змістовими лініями:

- розвиток позитивного ставлення до природи і праці людей;
- формування бережливого ставлення до об'єктів та предметів навколишнього середовища;
- виховання працелюбності, любові та поваги до природи і людей праці;
- формування усвідомленості учбової діяльності та корекція складових психічного розвитку дитини.

Зміст програми розроблено на основі нового Державного стандарту початкової загальної освіти учнів з особливими освітніми потребами (2012 р). Добір навчального матеріалу з природознавства здійснено на основі врахування загальнодидактичних принципів навчання і передусім принципів достатності (необхідності) навчального матеріалу для формування в учнів уявлення про світ навколо людини, усвідомлення своєї належності до природи, розуміння суті об'єктів неживої та живої природи, зв'язку між природою та трудовою діяльністю; доступності матеріалу для сприймання та засвоєння учнями допоміжної школи.

Зміст навчальної програми побудований як за лінійним, так і за спіралью-концентричним принципом, який передбачає систематичне розширення і поглиблення знань та повторення теоретичного і практичного матеріалу з метою усвідомлення та узагальнення сутності явищ та процесів відповідно до вікових та пізнавальних особливостей учнів. Рекомендується спрямовувати учня на обов'язкове застосування набутих знань (догляд за рослинами, санітарно-гігієнічні вимоги, правила безпеки праці та ін.) у його повсякденній життєдіяльності. Також, в основу побудови навчальної програми покладено екологічний, фенологічний та сезонний принципи. Обов'язковим є врахування краєзнавчого принципу, який орієнтує вчителя на те, що вивчення будь-якої теми має пов'язуватися з місцевими природними та виробничими умовами.

Програму подано за табличною структурою, що складається з кількох колонок. У колонці «Зміст навчального матеріалу» подано оновлений зміст навчання з природознавства. Відповідно до дібраного змісту з природознавства, у другій колонці наводяться орієнтовні навчальні досягнення учнів, тобто ті знання та вміння, якими учні мають оволодіти в результаті засвоєння навчального матеріалу. Для дітей з помірною розумовою відсталістю зміст навчання добирається індивідуально, навчальні досягнення виокремлено під спеціальним позначенням - *.

У колонці «Спрямованість корекційно-розвивальної роботи» сформульовані напрями корекції та розвитку пізнавальної, сенсорної, особистісної сфери та мовленнєвої діяльності учнів, враховуючи конкретний матеріал змісту навчальної програми.

На вивчення тем відводиться в усіх класах по 35 годин – 1 година на тиждень. Розподіл годин за темами здійснюється на розсуд вчителя відповідно можливостей засвоєння того чи іншого матеріалу.

Вивчення даної дисципліни вирішує спільні навчальні та виховні завдання, що сприяє всебічному розвитку особистості учня, корекції його пізнавальної та особистісної сфер (розвитку сприймання, уваги, пам'яті,

мислення, збагачення уявлень). Використання індивідуального диференційованого підходу сприяє досягненню корекційних ефектів розвитку дитини під час вивчення предмета «Природознавство».

У межах даного предмета необхідно вчити дітей пізнавати природні явища у їх причинному зв'язку і постійній взаємодії. Ефективність засвоєння розумово відсталими учнями природничого матеріалу досягається за допомогою методів, які використовуються у природничих науках: проведення спостережень, дослідів, практичних робіт, демонстрація натуральних об'єктів.

На уроках, під час екскурсій, прогулянок, практичних занять у куточку живої природи, на шкільній навчально-дослідній ділянці значна увага приділяється безпосереднім *спостереженням* учнів над природою. Змістом спостережень є зміни у неживій природі, температура повітря, стан неба, опади; сезонні зміни у розвитку рослин та поведінці тварин; праця людей у різні пори року в саду, на полі, городі. Організовувати спостереження за погодою й сезонними змінами у природі необхідно щодня, оскільки вони сприяють накопиченню у дітей уявлень про навколишній світ, розвивають увагу, пам'ять.

Важливе значення для вивчення даного навчального предмета мають *екскурсії* до лісу, парку, в поле, на річку, тваринницьку ферму, у музей, під час яких предмети та явища розглядаються у об'єктивних умовах. Програма визначає мінімум обов'язкових екскурсій, необхідних для вивчення кожної теми. Вчитель може вносити зміни у тематику екскурсій. Під час екскурсій необхідно проводити виховну роботу, в процесі якої розкривати багатства і красу рідного краю, звертати увагу учнів на бережливе ставлення до природи, пояснювати правила поведінки у громадських місцях.

Під час вивчення даного предмета використовується *практична діяльність*, яка допомагає школярам виділяти суттєві ознаки, об'єднувати і класифікувати предмети, знаходити у них подібні і відмінні риси, робити висновки та узагальнення. Практичні роботи допомагають учням використовувати набутий досвід. При організації практичної діяльності (проведення дослідницького практикуму, робота на пришкільній ділянці, посильна участь у справах дорослих, проведення свят, малювання, складання композицій з природничого матеріалу, сюжетно-рольова гра) необхідно залучати учнів до самостійного пошуку знань, формувати у них прийоми навчальної діяльності, використовуючи при цьому завдання на порівняння, класифікацію, виділення головного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Поряд із індивідуальними та фронтальними формами роботи необхідно залучати молодших школярів до парної та групової діяльності із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методів навчання, мультимедійних засобів, впровадження електронних засобів навчання, комп'ютерних навчальних програм.

Під час проведення спостережень, екскурсій, практичних робіт вирішуються завдання розвитку мовлення дітей: активний словник учнів поповнюється лексикою, що позначає природничо-географічні об'єкти і соціальні явища, їх якості. Опановуючи зміст даного предмета, учні навчаються називати, описувати (усно і письмово) предмети, явища. Під час бесід, спостережень дітей потрібно навчати висловлювати свої враження і судження, формулювати відповіді на запитання, ставити запитання, правильно будувати речення, зв'язано висловлювати думку.

При вивченні теми «Людина» учнів знайомлять з організмом людини, системами органів тіла людини та їх значенням у житті (первинне ознайомлення із органами відчуття (очі, вуха, ніс, язик, шкіра), зовнішньою будовою тіла людини). Поряд з цим учнів знайомлять із поняттям «людина – частина живої природи», пояснюють соціальну роль кожної дитини.

Вивчення теми «Пори року» у підготовчому, першому, другому, третьому класах передбачає засвоєння школярами явищ і понять, що характеризують кліматичні особливості кожної пори року, місяця, їх послідовність і вплив на живу природу та працю людей.

Вивчення теми «Жива природа» у підготовчому і першому класах передбачає на доступному рівні ознайомлення учнів з представниками рослинного і тваринного світу. Увага дітей звертається на властивості об'єктів, які дозволяють їх класифікувати (колір, розмір, умови існування; фрукти – овочі; тварини – птахи).

Надалі, у другому, третьому класах, вивчення об'єктів живої природи має здійснюватись у певній системі: особливості будови, живлення, розмноження живих організмів. Використовуючи натуральні об'єкти, муляжі, малюнки, таблиці, учнів ознайомлюють із зовнішньою будовою рослин і тварин, із основами розподілу (класифікацією) тварин і рослин за особливостями будови (тварини, птахи, риби, комахи; кущі, дерева, трави; листяні, хвойні рослини), умовами їх життя (свійські і дикі тварини, перелітні і зимуючі птахи; дикорослі і культурні рослини). У четвертому і п'ятому класах учням пояснюють механізми пристосування рослин і тварин у природі. На доступному рівні (демонстрація і пояснення ланцюгів живлення) доводять дітям спільне існування рослинного і тваринного світу.

Так, під час ознайомлення учнів підготовчого, першого класів із таким об'єктом, як сонце, вчитель будує свою розповідь, спираючись на вже існуючі у учнів уявлення. Крім цього, спеціально організуються спостереження за діяльністю сонця. Таким чином, головний висновок, що необхідно засвоїти учням - сонце є джерелом тепла та світла для всього живого на Землі, воно визначає сезонні зміни, а також існування на землі північних та південних країн. Поняття «клімат» ще не вводиться, але вже з першого класу закладається необхідна основа для його засвоєння. Деякі учні розуміють пояснення вчителя, іншим складно зрозуміти нові відомості з використанням, наприклад, глобуса, але їм доступні уявлення про сонце, південні та північні країни на основі казок, мультфільмів. У таких випадках визначення поняття сонце, земля, північ-південь умовно пов'язується з

ілюстрацією. В окремих випадках такі відомості пропонується запам'ятати. Так чи інакше, учні часто чують та вживають у мовленні ці слова, тому важливо, щоб їх сприймання й використання було усвідомленим.

У четвертому і п'ятому класах передбачається вивчення неживої природи рідного краю, що вимагає від учнів засвоєння на доступному рівні природознавчих понять: рельєф і його складові (гори, рівнини, яри), ґрунт, вода (агрегатні стани, кругообіг води у природі, водойми), повітря, корисні копалини. При вивченні даного навчального матеріалу необхідно максимально використовувати наочність (макети, малюнки), практичні роботи, досліди. Необхідно викликати в учнів зацікавленість розгорнутими поясненнями, звертаючи увагу на практичне існування і значення явищ і об'єктів неживої природи у їх житті.

Провідним для всього курсу предмета «Природознавство» є питання охорони природи. Учні повинні усвідомити, що життя людини тісно пов'язане з природою, що природу необхідно оберігати, примножувати її багатства. Не розкриваючи поняття про біологічну рівновагу в природі, дітям необхідно дати уявлення про те, що загибель одного природного об'єкта може призвести до загибелі інших.

Зміст теми «Батьківщина», «Рідний край» реалізується через вивчення державної символіки, історичного минулого і традицій рідного краю, свят України. Під час вивчення природи України відбувається ознайомлення з господарською діяльністю людей, народними звичаями, мистецтвом, культурними пам'ятниками, особливостями життя людей у різних регіонах України.

Визначені програмою теми є близькими до соціального і практичного досвіду розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку та забезпечують їх соціалізацію й інтеграцію у природне оточення.

Підготовчий клас				
(35год., 1 година на тиждень)				
N	Кіль-ть	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні досягнення учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
Людинознавчий напрям				
1	1	Людина. Власне ім'я та прізвище людини. Знайомство зі своєю статтю(хлопчик, дівчинка). Органи відчуття людини за допомогою яких вона пізнає навколишній світ. Ознайомлення з тілом людини та його будовою. Призначення рук, ніг людини.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає:</i> - власне ім'я і прізвище, імена матері, батька, найближчих родичів; <i>відповідає на запитання:</i> Ти хлопчик чи дівчинка? Чим ми бачимо? Що ми бачимо? (відповідно до всіх органів відчуття); <i>за малюнком наводить приклади:</i> - родинних стосунків. <i>дотримується правил поведінки у сім'ї;</i> *відгукується на власне ім'я; впізнає своїх найближчих родичів; *показує на собі чи на малюнку де знаходяться очі, ніс, рот, вуха. *за допомогою вчителя пояснює: призначення рук, ніг людини.	Розвиток пам'яті на основі відтворення інформації про власне ім'я, прізвище, імена батьків, та на найближчих родичів. Розширення та уточнення уявлень про будову тіла та органи відчуття людини. Розширення та уточнення лексики на основі ознайомлення з будовою та функціями людського тіла. Формування позитивного ставлення, моральних рис характеру, необхідних для життя в суспільстві, на основі шанобливого ставлення до старших.
2	1	Родина. Склад родини. Ім'я матері, батька, інших дітей в сім'ї, найближчих родичів. Культура родинних стосунків: поважне ставлення до батьків, братів, сестер.		

Природознавчий напрям		
3	2	<p>Природа. Що належить до природи: сонце, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди. Поняття «природа»: жива і нежива природа.</p> <p>Екскурсії: на шкільне подвір'я, до парку.</p>
4	1	<p>Об'єкти неживої природи. Вода. Ознаки та властивості води. Вода в природі та побуті.</p>
5	1	<p>Погода: Пори року. Уявлення про погоду. Погодні явища, їх назви.</p> <p>Пори року. Спостереження за змінами в житті тварин та рослин в різні пори року.</p>
6	3	<p>Осінь. Сезонні зміни у природі восени. Похолодання, зміна кольору листя, листопад. Відліт птахів. Збирання урожаю. Праця людей восени.</p> <p>Сезонні види одягу.</p>
		<p>Учень/учениця:</p> <p><i>за малюнком наводить приклади:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - предметів та істот, які належать до природи; <p><i>за запитаннями вчителя називає:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознаки та властивості води; - пори року; - погодні явища: тепло, холодно, ясно, хмарно, сніг, дощ, вітер; <p><i>за допомогою вчителя пояснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - залежність змін у природі від температури; - відліт птахів, <p><i>за малюнком наводить приклади:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - характерних ознак осені; - сільськогосподарської діяльності людей восени. <p>* має уявлення про значення води для людей, рослин та тварин;</p> <p>*має уявлення про характерні ознаки осені;</p> <p>*впізнає та показує на малюнках різні пори року;</p> <p>*має уявлення про працю людей восени.</p>
		<p>Формування інтересу дітей до оточуючого природного світу.</p> <p>Розвиток сприймання погодних явищ та ознак осені.</p> <p>Формування абстрактно-логічного мислення на основі групування предметів та істот, які належать до природи.</p> <p>Формування уявлень про пори року, погодні явища.</p> <p>Формування наочно-образного мислення шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків між температурою і змінами у живій природі, а також зв'язків між різними сезонами та станом природи, діяльністю людей, забавами дітей.</p> <p>Уточнення, конкретизація, збагачення словникового</p>

				запасу відповідною лексиною (тепло, холодно, ясно, хмарно, сніг, дощ, вітер, листопад тощо).
7	4	<p>Зима. Сезонні зміни у природі зимою. Сонце світить, та не гріє. Холодне повітря, лід, сніг. Чому не можна смоктати бурульку, лід. Тварини, птахи взимку.</p> <p>Зимові свята: Святий Миколай, Новий рік, Різдво.</p> <p>Зимовий одяг.</p>	<p><i>Учень/учениця:</i> за запитаннями вчителя називає: - характерні погодні явища взимку; - зимові свята; за допомогою вчителя пояснює зміни у природі взимку; за малюнками розповідає: - що робить Святий Миколай; - як святкують новий рік, Різдво.</p> <p>*має уявлення про характерні ознаки зими; *впізнає та показує на малюнках різні пори року; *впізнає та розрізняє на малюнках новорічні свята.</p>	<p>Розвиток сприймання сезонних ознак зими.</p> <p>Формування уявлень про святкування зимових свят.</p> <p>Розвиток наочно-дійового та наочно - образного мислення шляхом сприймання, обстеження, аналізу погодних явищ зими (сніг, лід, сонце світить, та не гріє) та змін у живій природі взимку.</p> <p>Збагачення словникового запасу назвами погодних явищ зими (сніг, лід, бурульки і та ін.) та зимових свят (Різдво, святий вечір, святий Миколай, новий рік).</p>
8	4	<p>Весна. Сезонні зміни у природі навесні: потепління, бурульки, цвітіння рослин. Приліт птахів.</p> <p>Весняні свята: Мамин день,</p>	<p><i>Учень/учениця:</i> за запитаннями вчителя називає характерні погодні явища навесні; за допомогою вчителя пояснює:</p>	<p>Розвиток сприймання сезонних ознак весни.</p> <p>Формування уявлень про весняні свята.</p>

		<p>Великдень. Весняний одяг. Праця людей на весні.</p>	<p>- зміни у живій природі весною; - приліт птахів; <i>за малюнками наводить приклади:</i> - святкування маминого дня, Великодня.</p> <p>*впізнає та показує на малюнках різні пори року; *впізнає та розрізняє на малюнках весняні свята.</p>	<p>Формування наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами у живій і неживій природі, визначення послідовності подій: стало тепло – на деревах з'явилися бруньки і таке ін. Розширення активного словника (потепління, цвітіння, танення тощо)</p>
9	3	<p>Літо. Сезонні зміни літом: спека, грози. Ягоди, фрукти які збирають літом. Яким може бути відпочинок влітку. Літній одяг.</p>	<p>Учень/учениця: <i>за малюнком називає:</i> - погодні явища влітку ; - ягоди, фрукти які збирають літом; <i>за малюнками наводить приклади</i> як можна відпочивати літом та <i>дотримуватися правил:</i> - поведінки на водоймах; - санітарно-гігієнічних правил споживання фруктів, ягід.</p> <p>*має уявлення про характерні ознаки літа; *впізнає та показує на малюнках різні пори року;</p>	<p>Розвиток сприймання сезонних явищ літа. Формування уявлень про відпочинок літом, правила поведінки на водоймах, санітарно-гігієнічних правил споживання фруктів та овочів. Збагачення, уточнення активного словника лексиною, що позначає ознаки літа, відпочинок, правила безпеки(назви ягід, спека, грози та ін.)</p>

			<p>*впізнає та розрізняє на малюнках літні заправи; *має уявлення про правила споживання фруктів та ягід.</p>	
10	2	<p>Жива природа Рослини Овочі: картопля, капуста, буряк, помідор, огірок (2-3 на вибір вчителя): колір, форма, смак. Умови вирощування. Споживання.</p>	<p>Учень/учениця: за запитаннями вчителя називає овочі та фрукти за зовнішнім виглядом, за тактильним відчуттям, смаком та запахом; за малюнком пояснює: - відмінність між овочами та фруктами; - що необхідно для росту рослин; - яку користь приносять рослини людям; розуміє, які овочі треба для приготування борщу, салату, які фрукти для компоту; - правила охорони рослин; має уявлення про правила безпеки використання овочів та фруктів (мити перед вживанням, не використовувати в їжу не спілі, гнілі продукти).</p>	<p>Розвиток сприймання властивостей овочів та фруктів, що вивчаються. Формування операцій мислення: порівняння за формою, розміром, кольором, класифікація на фрукти та овочі. Розширення лексики іменниками та прикметниками, які є назвами фруктів, овочів та їх властивостей. Розвиток бережливого ставлення до рослин. Корекція уявлень про здоровий спосіб життя на основі розширення знань про правила безпеки при вживанні овочів та фруктів</p>
11	2	<p>Фрукти: яблуко, груша, слива, вишня, абрикос (2-3 на вибір вчителя): колір, форма, смак. Умови вирощування. Споживання. Правила безпеки при вживанні фруктів та овочів.</p>	<p>*показує (називає за допомогою вчителя) знайомі овочі, фрукти, знає що можна з ними робити; * співвідносить овочі та фрукти з їх зображенням на малюнках; * має уявлення про правила безпеки при</p>	
	1	<p>Охорона рослин: не ламати гілки, не відривати листя, поливати. Екскурсії: до саду/городу. Практичні роботи: ліплення з пластиліну муляжів фруктів і овочів</p>		

			вживанні овочів та фруктів.	
12	2	Тварини Тварини свійські: собака, кіт: зовнішній вигляд, живлення, умови існування, яку користь приносять, їх дитинчата.	<i>Учень/учениця:</i> <i>за запитаннями вчителя називає:</i> - представників домашніх і диких тварин їх дитинчат; - представників птахів, що вивчаються; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - відмінність між дикими та свійськими тваринами; - яку користь приносять домашні тварини; <i>спираючись на малюнки розповідає</i> про зовнішню будову і звички тварин, що вивчаються; <i>розуміє</i> правила охорони тварин. *має уявлення про різноманітність, спосіб життя, живлення тварин.	Корекція процесів пам'яті, аналізу, синтезу, мислення шляхом формування уявлень про тварин; Розвиток сприймання шляхом формування дій обстеження зовнішнього вигляду тварин, що вивчаються. Формування уявлень про умови існування, звички, живлення тварин. Розвиток операцій мислення на основі аналізу, порівняння, групування тварин на домашніх та диких. Розвиток мовлення шляхом розширення та уточнення активного словника: назвами тварин, що вивчаються, назвами частин їх тіла. Розвиток доброзичливого, бережливого ставлення до тварин.
13	2	Тварини дикі: ведмідь, білка зовнішній вигляд, спосіб життя, живлення, їх дитинчата.		
14	2	Птахи: голуб, горобець. Зовнішній вигляд. Спосіб існування. Охорона та догляд за тваринами. Екскурсії: у зоопарк/ тваринницьку ферму.		

				Формування причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між життям тварин та працею людей.
Суспільствознавчий напрям				
15	1	Батьківщина: назва країни. Власна адреса. Знайомство з вулицями міста. Правила поведінки в громадських місцях.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає:</i> - свою адресу, назву країни;: <i>має уявлення</i> про різноманітність вулиць в місті (широкі, вузькі, довгі, короткі); <i>дотримується правил поведінки</i> - у громадських місцях; * має уявлення про правила поведінки у громадських місцях.	Розвиток пам'яті на основі відтворення інформації про домашню адресу, назви вулиць, країни тощо. Розвиток мовлення на основі збагачення словникового запасу. Формування уявлень про правила поведінки в громадських місцях.
3 години резерв				
Орієнтовні навчальні досягнення учнів на кінець року:				
<ul style="list-style-type: none"> - має елементарні уявлення про цілісність природи; - знає про добові та сезонні зміни у природі; - вміє встановлювати найпростіші взаємозв'язки в живій та неживій природі, - має уявлення про зв'язки між природою та трудовою діяльністю людей; - має уявлення про необхідність охорони природи ; - знає будову тіла та органи відчуття людини; - вміє визначати та розрізняти овочі та фрукти; - знає про різноманітність, спосіб життя, живлення тварин; - знає своє ім'я та прізвище, адресу, місто та країну де живеш; 				

***Орієнтовні показники стану сформованості життєвої компетентності учнів на кінець року:**

- має елементарні уявлення про цілісність природи;
- знає (реагувати) на власне ім'я; впізнає своїх найближчих родичів;
- показує на собі чи на малюнку де знаходяться очі, ніс, рот, вуха.
- вміє виконувати режимні моменти в школі;
- має уявлення про добові та сезонні зміни у природі;
- має уявлення про різноманітність, спосіб життя, живлення тварин;
- має уявлення про правила поведінки у громадських місцях.

1 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

N	Кіль-ть	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні досягнення учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
Людинознавчий напрям				
1	1	Людина. Власне ім'я та прізвище людини, вік, день народження. Органи відчуття людини. Якими бувають відчуття. Призначення рук, ніг людини. Знайомство з назвами пальців. Зовнішній вигляд людини: правила охайності. Здоров'я людини: правила гігієни, розпорядок дня школяра, корисне харчування.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає:</i> - власне ім'я та прізвище, вік, день народження, домашню адресу; - імена батьків, найближчих родичів; - знає склад своєї сім'ї; - <i>за допомогою педагога</i> визначає родинні зв'язки; <i>відповідає на запитання:</i> Чим ми бачимо?	Розвиток пам'яті на основі відтворення інформації про власне ім'я, прізвище, імена батьків, та на найближчих родичів. Формування понять про будову тіла та органи відчуття людини.
2	1	Родина. Склад сім'ї – мати, батько, бабуся, дідусь, брати, сестри.	Що бачимо? (відповідно до всіх органів відчуття);	Розширення та уточнення лексики на основі ознайомлення з будовою

		<p>Допомога дорослим, повага до них. Сімейні свята, дні народження. Домашні обов'язки.</p>	<p><i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - призначення рук, ніг людини; - для чого потрібні правила гігієни людини; - обов'язки батьків та дітей у сім'ї; <i>знає</i> назви пальців рук; <i>дотримується правил:</i> - поведінки у сім'ї.</p> <p>*Впізнає своїх найближчих родичів; *показує на собі чи на малюнку де знаходяться очі, ніс, рот, вуха. *за допомогою вчителя пояснює: призначення рук, ніг людини; * має уявлення про поняття сім'я; * має уявлення про обов'язки батьків та дітей в сім'ї.</p>	<p>та функціями людського тіла. Виховання шанобливого ставлення до членів своєї родини. Виховання усвідомленого ставлення до членів родини, відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків у сім'ї.</p>
Природознавчий напрям				
3	1	<p>Природа. Поняття про живу і неживу природу. Що належить до живої та неживої природи. Що належить до природи: сонце, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди. Охорона природи: не смітити, не розпалювати вогнища у лісі, не ламати</p>	<p>Учень/учениця: <i>за допомогою вчителя пояснює</i> - чим живі істоти відрізняються від предметів неживої природи; <i>за малюнками розповідає:</i> - правила охорони природи. <i>за запитаннями вчителя називає:</i> - властивості піску: колір, сипучість; - властивості каміння: колір, величина,</p>	<p>Розвиток сприймання погодних явищ та ознак осені. Формування уявлень про пори року, погодні явища. Формування наочно-образного мислення шляхом виявлення причинно-наслідкових</p>

4	1	<p>гілки. Експерсії: на шкільне подвір'я, до парку. Нежива природа: ознайомлення на елементарному рівні з поняттями «Планета Земля», «Сонце». Впізнавання за зовнішнім виглядом (форма, розмір, колір). Об'єкти неживої природи. Пісок, каміння, глина. Впізнавання об'єктів за зовнішнім виглядом. Використання піску, каміння, глини у діяльності людей. Поняття про добу: ранок, день, вечір, ніч. Режим дня.</p>	<p>форма, твердість; - властивості глини: колір, пластичність; пори року, їхні ознаки; - за малюнками наводить приклади: - використання каміння, піску, глини; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - залежність змін у живій природі від погодних явищ; – зміст сільськогосподарської діяльності людей восени; <i>за малюнками визначає послідовність і називає частини доби (ранок, день, вечір, ніч); наводить приклади (за допомогою вчителя):</i> - змін у житті рослин і тварин восени. має уявлення про сонце, планету земля;</p>	<p>зв'язків між температурою і змінами у живій природі. Формування абстрактно-логічного мислення на основі групування предметів та істот, які належать до природи. Розширення та уточнення лексики на основі ознайомлення, з предметами живої та неживої природи. Формування бережливого ставлення до природи. Уточнення, конкретизація, збагачення словникового запасу відповідною лексикою (тепло, холодно, ясно, хмарно, сніг, лід, дощ, вітер тощо). Формування уявлення про взаємозв'язок частин доби з діяльністю людини (в день діти грають, навчаються, вночі – сплять).</p>
5	1	<p>Погода: Пори року. Уявлення про погоду. Вітер, хмари, опади. Погода взимку, навесні, влітку, восени. Погода вчора, сьогодні. Зміни у природі, у житті рослин, тварин у різні пори року. Пори року. Спостереження за змінами в житті тварин та рослин в різні пори року.</p>	<p>* має уявлення про охорону природи. *розрізняє каміння, пісок, глину; *має уявлення про властивості каміння, піску, глини. *має уявлення про діяльність людини на протязі дня (зранку – прокидаються, снідають, ідуть в школу, дорослі на роботу, увечері – вертаються додому, вечеряють і т. д.);</p>	
6	3	<p>Осінь. Сезонні зміни у природі осінню. Скорочення дня. Похолодання, випадіння тривалих дощів, зміна забарвлення листя, листопад. Відліт</p>		

		птахів. Підготовка до зими тварин: їжак, білка, заєць. Збирання урожаю.	*впізнає та називає (показує) за малюнками різні пори року.	
7	3	Зима. Сезонні зміни у природі зимою. Сонце світить, та не гріє. Холодне повітря, мороз, снігопад, заметіль, лід. Тварини, птахи взимку. Зимові свята: Святий Миколай, Новий рік, Різдво.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> характерні погодні явища; <i>за малюнками розповідає</i> про зимові свята; <i>за малюнками наводить приклади</i> характерних ознак зими. *має уявлення про характерні ознаки зими; *впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують зиму; *впізнає та розрізняє на малюнках новорічні свята.	Розвиток сприймання сезонних ознак зими. Формування понять про зміст зимових свят. Розвиток наочно-дійового та наочно-образного мислення шляхом сприймання, обстеження, аналізу погодних явищ зими (сніг, лід, сонце світить, та не гріє) та змін у живій природі взимку.
8	3	Весна. Сезонні зміни у природі навесні: потепління, бурульки, танення снігу, розпукування бруньок, цвітіння. Приліт птахів. Сільськогосподарські роботи навесні. Праця дорослих у парках, скверах. Весняні свята: Мамин день, Великдень.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя</i> називає характерні погодні явища весни; <i>за малюнками пояснює</i> зміст весняних свят; <i>за малюнками наводить приклади</i> характерних ознак весни. *впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують весну;	Розвиток сприймання сезонних ознак весни. Формування понять про весняні свята. Формування наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами у

			*впізнає та розрізняє на малюнках весняні свята.	живій і неживій природі.
10	1	Літо. Сезонні зміни літом: спека, грози. Ягоди, фрукти, які збирають літом. Жнива. Яким може бути відпочинок влітку.	Учень/учениця: <i>за допомогою вчителя називає</i> характерні погодні явища літа; <i>за малюнками пояснює</i> що таке жнива; <i>за малюнками наводить приклади</i> літнього відпочинку; <i>дотримується правил:</i> - поведінки на водоймах; - санітарно-гігієнічних правил споживання фруктів, ягід. *впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують літо; *впізнає та розрізняє на малюнках літні забави; *має уявлення про правила споживання фруктів та ягід.	Розвиток сприймання сезонних явищ літа. Формування уявлень про відпочинок літом, правила поведінки на водоймах, санітарно-гігієнічних правил споживання фруктів та овочів. Збагачення, уточнення активного словника лексики, що позначає ознаки літа, відпочинок, правила безпеки, назви ягід.
11	1	Жива природа Рослини: кущі, дерева, трави. Що необхідно для росту рослин.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> представників рослинного світу: - кущі, дерева, трави, їхні ознаки; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - яку користь приносять рослини людям; - відмінність між овочами та	Формування дій обстеження рослин: визначення стебла (розмір, колір, кількість), листя (розмір, колір). Формування операцій мислення: порівняння за формою, розміром,
12	2	Овочі: картопля, морква, капуста, буряк, помідор, огірок (2-3 на вибір вчителя): колір, форма, смак. Порівняння. Умови вирощування. Споживання.		

13	2	Фрукти: яблуко, груша, слива, вишня, абрикос (2-3 на вибір вчителя): колір, форма, смак. Порівняння. Умови вирощування. Споживання.	фруктами; - що необхідно для росту рослин; <i>наводить приклади:</i> - догляду за кімнатними рослинами;	кольором, поділ на фрукти та овочі, кущі дерева, трави.
14	1	Кімнатні рослини: за вибором вчителя (1-2 кімнатні рослини). Назва, зовнішній вигляд (стебло, листя). Догляд за рослинами. Правила безпеки використання в їжу овочів та фруктів. Охорона рослин: поливати, витирати листя, не ламати гілки. Екскурсії: до саду/городу. Практичні роботи: ліплення з пластиліну муляжів фруктів і овочів	розуміє правила охорони рослин. *має уявлення про кущі, дерева, трави; *має уявлення про овочі та фрукти; *має уявлення про правила безпеки використання овочів та фруктів (мити перед вживанням, не використовувати в їжу не спілі, гнілі продукти); *за допомогою дорослого доглядає за кімнатними рослинами (поливає, протирає листочки).	Розширення лексики іменниками та прикметниками, які є назвами фруктів, овочів та їх ознак. Розвиток бережливого ставлення до рослин.
15	1	Тварини. Різноманітність тваринного світу: звірі, птахи, комахи, риби, плазуни.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> представників тваринного світу; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i>	Розвиток сприймання шляхом формування дій обстеження зовнішнього вигляду тварин, що вивчаються.
16	4	Тварини свійські: кіт, собака, вівця, кріль. Назва їх дитинчат. Зовнішній вигляд, різноманітність порід, харчування, звички. Умови утримання.	- відмінність між дикими та свійськими тваринами;	Формування понять про умови існування, звички, живлення вивчених тварин.
17	2	Тварини дикі: вовк, заєць. Зовнішній вигляд. Спосіб життя. Назва їх дитинчат.	- характерні зовнішні ознаки та звички котів та собак; - характерні зовнішні ознаки ворони та голуба;	Розвиток операцій мислення на основі аналізу, порівняння,
16	2	Птахи: голуб, ворона (галка). Зовнішній вигляд. Спосіб існування.	<i>за малюнками наводить приклади</i> догляду за свійськими тваринами;	

		Охорона та догляд за тваринами. Експерсії: у зоопарк/ тваринницьку ферму.	<i>розуміє</i> правила охорони тварин. * має уявлення про різноманітність тваринного світу.	групування тварин на звірів, птахів, комах риб, плазунів, на домашніх та диких. Розвиток доброзичливого, бережливого ставлення до тварин.
--	--	--	--	--

Суспільствознавчий напрям

17	1	Батьківщина. Громадянин України. Київ - столиця України. Домашня адреса.	Учень/учениця: за запитаннями вчителя називає: - свою адресу, назву країни, столицю країни; *за допомогою вчителя намагається повторити свій домашній адрес, назву країни де живе.	Розвиток пам'яті на основі відтворення інформації про домашню адресу, назву країни. Розвиток мовлення на основі збагачення словникового запасу.
----	---	---	---	--

3 години резерв

Орієнтовні навчальні досягнення учнів на кінець року:

- знає власне ім'я та прізвище, вік, домашню адресу;
- називає властивості об'єктів неживої природи (піску, каміння, глини);
- називає пори року, їхні ознаки;
- називає характерні погодні явища на малюнках;
- називає властивості піску, каміння, глини;
- називає представників рослинного та тваринного світу;
- відповідає на запитання чим ми бачимо? що бачимо? (відповідно до всіх органів відчуття,
- знає назви пальців рук;
- визначає послідовність і називає частини доби (ранок, день, вечір, ніч);
- розуміє правила охорони та догляду за рослинами та тваринами;

- вмiє встановлювати найпростiшi взаємозв'язки в живiй та неживiй природi.
- *Орiєнтованi показники сформованостi життєвої компетентностi:**
- має уявлення про властивостi камiння, пiску, глини;
- має уявлення про рiзноманiтнiсть рослинного та тваринного свiту;
- має уявлення про дерева, кущi, трави; овочi та фрукти;
- впiзнає та показує на малюнках ознаки, забави та свята ,що вiдбуваються в рiзні пори року;
- має уявлення про поняття сiм'я; про обов'язки батькiв та дiтей в сiм'ї.

2 клас
(35 год., 1 год. на тиждень)

N	Кiль-	Змiст навчального матерiалу	Орiєнтовнi навчальнi досягнення учнiв	Спрямованiсть корекцiйно-розвивальної роботи
Людинознавчий напрям				
1	1	Людина. Частини тiла. Засоби гiгiєни. Зовнiшнiй вигляд. Чистота – запорука здоров'я. Як треба опiкуватися своїм здоров'ям.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> - частини тiла; - власне ім'я, прiзвище, по-батьковi, найближчих родичiв; <i>вiдповiдає на запитання:</i> - що входить у домашнi обов'язки; - як можна вiдпочивати у вихiдний день; <i>за малюнком пояснює</i> - чому i як треба опiкуватися своїм здоров'ям; - чому i як берегти речi; <i>за допомогою вчителя пояснює</i> - яку домашню роботу дiти можуть	Формування потреби турбуватися про своє здоров'я. Розширення обсягу пам'ятi на основi вiдтворення iнформацiї про власне ім'я, прiзвище, iмена батькiв, та на найближчих родичiв. Формування уявлень про працю i вiдпочинок у сiм'ї. Формування позитивного ставлення до членiв своєї родини,
2	1	Родина. Склад родини. Прiзвище, ім'я, по батьковi батькiв, дiдусiв, бабусь. Чемне ставлення до дорослих у сiм'ї. . Обов'язки i права батькiв та дiтей. Домашнi обов'язки (прибирати, доглядати за домашнiми тваринами, кiмнатними рослинами, допомагати батькам у рiзних справах). Чому i як треба берегти речi. Дозвiлля в сiм'ї (iграшки, органiзацiя вихiдного дня).		

			виконувати самостійно, за допомогою батьків; *вміє показати на собі та інших людях частини тіла та обличчя; * дотримується правил поведінки в сім'ї, * має уявлення про обов'язки та заняття дорослих в родині, про родинні свята та події вихідного дня.	любові до Батьківщини, бережливого ставлення до довкілля.
Природознавчий напрям				
3	1	Природа. Природа навколо нас. Жива і нежива природа. Що з чого виготовляють? Чому буває літо, осінь, зима, весна; ранок, день, вечір, ніч (значення сонця у природі та його висота над землею).	Учень/учениця: <i>відповідає на запитання</i> - що належить до живої і неживої природи; <i>за запитаннями вчителя називає</i> - погодні явища; - пори року; їхні ознаки; - назви осінніх місяців; <i>за малюнками пояснює:</i> - за якими ознаками визначається пора року; - значення повітря для життя рослин; - значення повітря для життя тварин; - значення повітря для життя людини; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - яке значення має сонце для живої і неживої природи. - зміни ознак рослин восени, підготовку	Формування уявлення про значення сонця для живої та неживої природи, про значення кисню для дихання рослин, тварин, людини. Розвиток мислення на основі класифікації предметів і явищ живої та неживої природи. Розширення уявлень про пори року, погодні явища. Розвиток уваги, пам'яті під час запам'ятовування назв осінніх місяців. Формування наочно-образного мислення шляхом виявлення
4	1	Погода. Погода щодня. Погода у різні пори року. Пори року. Спостереження за змінами в житті тварин та рослин в різні пори року.		
5	3	Осінь. Осінні місяці. Погодні явища: похолодання, листопад, заморозки. Зміни у живій природі: (рослини		

		<p>восени: розрізнення листя за кольором; в'януть трави, квіти, з'являється насіння, плоди; тварини готуються до зими.</p> <p>Праця людей в саду, полі, на городі.</p> <p>Екскурсії: на город, до саду, лісу, парку.</p> <p>Спостереження за змінами у природі і праці.</p> <p>Практичні роботи: сезонні роботи на городі, в саду.</p>	<p>тварин до зими;</p> <p><i>за малюнками наводить приклади</i></p> <p>- діяльності людей восени на городі, в саду, в парках, скверах;</p> <p>- характерних ознак початку, середини, кінця осені;</p> <p>- підготовки тварин до зимування.</p> <p>* має уявлення про значення кисню для дихання рослин, тварин, людини;</p> <p>* має уявлення про характерні ознаки осені;</p> <p>* впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують осінь.</p>	<p>причинно-наслідкових зв'язків між температурою і змінами у живій природі.</p> <p>Уточнення, конкретизація, збагачення словникового запасу відповідною лексикою (тепло, холодно, ясно, хмарно, сніг, лід, дощ, вітер і т. ін).</p>
6	3	<p>Зима. Зимові місяці. Погода: холод, сніг, снігопад, лід, ожеледь, мороз.</p> <p>Зміни у рослинному і тваринному світі.</p> <p>Святкування, обряди зимових свят (Святий Миколай. Новий рік, Різдво).</p> <p>Практичні роботи: виготовлення новорічних прикрас.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <p><i>за запитаннями вчителя називає</i></p> <p>- зимові місяці;</p> <p>- характерні погодні явища кожного місяця зими;</p> <p><i>наводить приклади</i> святкування зимових свят;</p> <p><i>за малюнками розповідає</i> про</p> <p>- обряди зимових свят;</p> <p>- життя тварин взимку.</p> <p>* має уявлення про характерні ознаки зими;</p> <p>* впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують зиму;</p>	<p>Розвиток уваги, пам'яті під час запам'ятовування назв зимових місяців.</p> <p>Розширення уявлень про зимові свята.</p> <p>Розвиток уваги на основі спостереження за погодними явищами зими.</p> <p>Розвиток наочно-образного мислення у процесі аналізу змін у живій природі.</p>

			*впізнає та розрізняє на малюнках новорічні свята.	
7	3	Весна. Весняні місяці. Сезонні зміни у природі навесні: потепління, бурульки, налипання снігу, льоду. Приліт пташок. Розпукування бруньок, перші квіти, цвітіння фруктових дерев. Праця людей в саду, на городі, у парках, скверах міста	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> - весняні місяці; - характерні погодні явища кожного місяця; - весняні свята; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> зміст і значення праці людей в саду, на городі, у парках, скверах міста; <i>за малюнками наводить приклади</i> змін у житті тварин та рослин навесні; <i>розуміє</i> зміст весняних свят. *має уявлення про характерні ознаки весни; *впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують весну; *впізнає та розрізняє на малюнках весняні свята.	Розвиток уваги, пам'яті під час запам'ятовування назв весняних місяців. Розвиток уваги на основі спостереження за ознаками весни. Розширення уявлень про весняні свята. Формування наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами у живій і неживій природі. Формування стійких понять про початок, середину, кінець весни на основі засвоєння суттєвих ознак.
8	1	Літо. Літні місяці. Сезонні зміни літа: засуха, спека, грози, зливи. Відпочинок влітку. Жнива. Праця людей в саду, полі, на городі.	Учень/учениця: <i>за запитаннями вчителя називає</i> - літні місяці; - характерні погодні явища літа; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> значення жнив;	Розвиток уваги, пам'яті під час запам'ятовування назв літніх місяців. Розширення уявлень про відпочинок літом. Формування понять про

			<p><i>за малюнками наводить приклади:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - сільськогосподарської праці людей влітку; - літнього відпочинку. <p>*має уявлення про характерні ознаки літа; *впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують літо.</p>	<p>правила поведінки на водоймах, санітарно-гігієнічні правила споживання фруктів та овочів. Збагачення, уточнення активного словника лексиною, що позначає ознаки літа, відпочинок, правила безпеки, назви ягід.</p>
9	1	Жива природа	Учень/учениця:	Розвиток аналітичного сприймання на основі обстеження рослин:
10	1	Рослини. Користь рослин (продукти харчування, ліки, деревина, папір тощо).	<i>розподіляє</i>	визначення стебла (його розмір, колір, кількість),
11	1	Овочі: цибуля, буряк, гарбуз. Ознаки: колір, форма, розмір, смак, запах. Споживання. Вирощування цибулі.	<i>за наочною опорою і запитаннями вчителя характеризує:</i>	листя (розмір, колір).
12	1	Фрукти: черешня, персик, інші фрукти місцевості. Ознаки: колір, форма, розмір, смак, запах. Споживання.	- овочі, фрукти, ягоди, їхні ознаки; - дерева, кущі, трави, їхні ознаки; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i>	Розвиток операцій мислення: класифікація та узагальнення рослин на
13	1	Кущі, дерева, трави. Основні зовнішні органи рослини: коріння, стовбур, гілки, листя.	- користь рослин; <i>наводить приклади</i> назв та ознак рослин, що вивчалися;	фрукти та овочі; дерева, кущі, трави.
14	1	Дерева: береза, клен, дуб, тополя (інші даної місцевості). Поняття про листяні дерева.	<i>доглядає</i> за кімнатними рослинами. * за допомогою вчителя розрізняє, <i>визначає/називає</i> овочі та фрукти за зовнішнім виглядом, за тактильним відчуттям, смаком та запахом;	Розширення лексики іменниками та прикметниками, які є назвами фруктів, овочів та їх властивостей. Розвиток уваги у процесі
14	1	Кущі саду: калина, малина, шипшина. Ягоди: 2-3 види ягід, характерних для		

15	1	даної місцевості. Ознаки: колір, розмір, смак. Використання людиною, тваринами. Кімнатні рослини: фікус, бегонія (інші з широким листям). Зовнішній вигляд. Догляд за кімнатними рослинами.	*має уявлення про кущі, дерева, трави; *має уявлення про будову(органи) рослини; *має уявлення про місце зростання рослин, що вивчаються;	спостереження за вирощуванням цибулі. Виховання бережливого ставлення до рослин.
16	1	Ранньоквітучі рослини: пролісок, мати-й-мачуха (інші рослини даної місцевості). Охорона рослин. Екскурсії: до парку, лісу, на город, у сад. Практичні роботи: вирощування цибулі, миття листя і поливання кімнатних рослин.	*за допомогою дорослого доглядає за кімнатними рослинами (поливає, протирає листочки).	
17	1	Тварини Різноманітність тваринного світу: звірі, птахи, комахи, риби, плазуни.	Учень/учениця: за запитаннями вчителя називає	Формування аналітичного сприймання у процесі обстеження зовнішнього вигляду тварин, що вивчаються.
18	3	Свійські тварини. Кріль, кінь, корова. Зовнішній вигляд. Особливості утримання у господарстві. Потомство. Значення свійських тварин у житті людини.	- представників тваринного світу; - дитинчат тварин, що вивчалися; за допомогою вчителя пояснює: - відмінності між дикими та свійськими тваринами;	Розширення уявлень про умови існування, звички, живлення вивчених тварин.
19	2	Птахи свійські: курка, качка. Зовнішній вигляд. Утримання у господарстві. Потомство. Значення свійських птахів у житті людини.	- характерні зовнішні ознаки представників тваринного світу (Напр.: у звірів тіло вкрито вовною, у птахів – пір'ям, у риб - лускою);	Розвиток операцій мислення на основі аналізу, порівняння,

20	2	<p>Дикі тварини. Заєць, білка. Зовнішній вигляд, харчування. Потомство.</p> <p>Птахи дикі: горобець (інші). Зовнішній вигляд. Спосіб існування. Зимуючі й перелітні птахи. Охорона птахів.</p> <p>Комахи: жук, метелик. Зовнішній вигляд, спосіб живлення, пересування.</p> <p>Охорона тваринного світу.</p> <p>Екскурсії : на ферму, у зоопарк.</p> <p>Практичні роботи: підготовування птахів зимою.</p>	<p>- користь яку приносять людині домашні тварини;</p> <p>за малюнками наводить приклади</p> <p>- характерних зовнішніх ознак тварин, що вивчаються;</p> <p>розуміє правила охорони тварин.</p> <p>*за малюнком показує свійських тварин; птахів, комах, що вивчаються.</p> <p>*має уявлення про охорону та догляд за тваринами.</p>	<p>групування тварин на звірів, птахів, комах, риб, плазунів, на домашніх та диких.</p> <p>Виховання доброзичливого, бережливого ставлення до тварин.</p>
Суспільствознавчий напрям				
21	2	<p>Батьківщина. Україна незалежна держава. Державна мова. Символи України: герб, прапор. Київ – столиця України. Річка Дніпро.</p> <p>Рідний край</p> <p>Місто / село, де ми живемо. Домашня адреса.</p> <p>Озеленення міста / села. Призначення насаджень. Парки, сквери. Охорона природи.</p> <p>Екскурсії: головною вулицею міста / села, парками і скверами.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <p>за запитаннями вчителя називає</p> <p>- домашню адресу;</p> <p>- назву країни, столицю країни;</p> <p>за допомогою вчителя пояснює що таке парки, сквери, їх значення;</p> <p>*за допомогою вчителя намагається повторити назву країни де живе, державні символи;</p> <p>* має загальне уявлення про охорону парків, скверів тощо.</p>	<p>Розвиток пам'яті на основі відтворення інформації про домашню адресу, назви вулиць, країни тощо.</p> <p>Збагачення, уточнення активного словника поняттями, що вивчаються.</p> <p>Виховання бережливого ставлення до парків, скверів.</p>
2 години резерв				
Орієнтовні навчальні досягнення учнів на кінець року:				

- називає власне ім'я, прізвище, по-батькові, найближчих родичів;
- називає частини тіла;
- називає погодні явища; пори року та місяці; їхні ознаки;
- називає представників рослинного та тваринного світу;
- називає столицю країни;
- пояснює характерні зовнішні ознаки представників тваринного світу, відмінності між дикими та свійськими тваринами;
- пояснює що таке парки, сквери, їх значення;
- розповідає про життя рослин та тварин в різні пори року;
- розповідає про працю та свята в різні пори року.

***Орієнтовні показники стану сформованості життєвої компетентності учнів на кінець року:**

- має елементарні уявлення про обов'язки та заняття дорослих в родині, про родинні свята та події вихідного дня.
- має уявлення про значення кисню для дихання рослин, тварин, людини;
- має уявлення про характерні ознаки пори року;
- впізнає та показує на малюнках ознаки, які характеризують певну пору року;
- розрізняє, визначає(за допомогою вчителя) овочі та фрукти за зовнішнім виглядом, за тактильним відчуттям, смаком та запахом;
- має уявлення про кущі, дерева, трави;
- має уявлення про будову(органи) рослини;
- показує(на малюнках) свійських тварин; птахів, комах, що вивчаються.

3 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

N	Кіль-	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні досягнення учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
---	-------	-----------------------------	---------------------------------------	--

Людинознавчий напрямок

1	1	Людина. Основи здорового способу життя. Здорова і хвора людина – порівняння. Фізкультура, гартування, гігієна. Основи здорового харчування.	Учень/учениця <i>за запитаннями вчителя розповідає</i> - яких правил дотримуватись, щоб бути здоровим; - чому погано бути хворим та добре – здоровим; - про професії батьків; <i>за малюнками називає</i> - корисні продукти харчування; - режим прийому їжі; * має уявлення про здоровий спосіб життя.	Розвиток пам'яті на основі відтворення правил здорового способу життя. Розширення уявлень про основи здорового харчування. Розвиток наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між здоровим харчуванням і здоров'ям людини.
Суспільствознавчий напрямок				
3	1	Батьківщина. Наша батьківщина – Україна. Символіка України: прапор, герб, гімн.	Учень/учениця <i>називає</i> країну, її столицю, рідне місто/село, головну вулицю; <i>за малюнками та запитаннями вчителя</i> розповідає про заклади, установи, підприємства, пам'ятники, парки рідного краю; <i>називає</i> водойми рідного; *має уявлення про назву країни і рідного краю. * ознайомлений з правилами безпечної поведінки на воді.	Розвиток пам'яті на основі відтворення назв вивчених установ, закладів, підприємств тощо. Розвиток уваги в процесі обстеження будинків на своїй, головній вулиці міста. Розвиток усного мовлення шляхом розширення активної лексики що позначає заклади, установи, підприємства, назви транспорту і
4	2	Рідний край Місто / село де ми живемо. Наша вулиця. Наш будинок. Головна вулиця міста / села. Назва вулиці по якій розташована школа. Домашня адреса. Заклади, установи, підприємства (пошта, телеграф, магазин, кінотеатри, театри, школи, музеї, фабрики, заводи, лікарні, аптеки), пам'ятники, парки рідного краю. Назви водойм рідного краю.		

		Правила поведінки на воді: купатися у супроводі дорослих, далеко у воду не заходити, купатися нетривалий час, заходити у воду спокійно, не стрибати). Екскурсії: головною вулицею міста /		професій.
Природознавчий напрямок				
5	1	Нежива природа Земля. Глобус – модель Землі. Рух Землі навколо себе.	Учень/учениця <i>за малюнками називає:</i> - глобус; - Землю; <i>за малюнками та запитаннями вчителя пояснює:</i> - рух Землі навколо себе; - рух Землі навколо Сонця; <i>практично визначає:</i> - частини доби; - орієнтується за стрілками годинника; <i>називає:</i> - частини доби; - дні тижня; <i>за запитаннями вчителя розповідає про залежність змін у природі від діяльності Сонця;</i> * на прохання педагога показує глобус; * визначає частини доби; * має уявлення про залежність рослин, тварин, погоди від Сонця.	Розвиток уваги, пам'яті у процесі відтворення послідовності частин доби, днів тижня. Розвиток образного мислення у процесі засвоєння інформації про форму і рух Землі. Формування елементів аналітичного мислення на основі визначення зв'язків між діяльністю Сонця та змінами у природі. Розвиток мовлення у процесі засвоєння лексики, що характеризує час.
6	2	Частини доби , їх послідовність. Вчора, сьогодні, завтра. Тиждень: назви, послідовність днів тижня. Робочі та вихідні дні. Рух Землі навколо Сонця. Залежність змін у живій та неживій природі від діяльності Сонця.		

7	2	<p>Вода. Властивості води. Вода – розчинник. Розчинні у воді речовини. Прісна і морська вода. Температура води: холодна, гаряча, тепла. Термометр – прибор для вимірювання температури води.</p> <p>Кругообіг води у природі.</p> <p>Стани води (рідкий, твердий, газоподібний) у природі: дощ, сніг, лід; ріка, озеро (ставок), болото, море; хмари, пара.</p> <p>Значення води для життя рослин, тварин, людини. Використання води людиною.</p> <p>Охорона водних ресурсів.</p>	<p>Учень/учениця</p> <p><i>називає:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - стани води у природі; <p><i>за малюнками пояснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - прозорість води; - текучість води; - прісна і солоня вода; <p><i>за запитаннями вчителя пояснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - значення води для життя рослин; - значення води для життя тварин; - значення води для життя людини; - кругообіг води у природі; <p><i>практично визначає:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - температуру води на дотик; - температуру води за допомогою термометра. <p><i>розповідає</i> про використання води у власному повсякденному житті;</p> <ul style="list-style-type: none"> * на прохання педагога показує воду; * визначає на дотик холодну та гарячу воду; * пояснює/ показує використання води у власних потребах. 	<p>Удосконалення та розвиток тактильних відчуттів та нюху на основі практичного визначення щільності, температури води, відсутності запаху.</p> <p>Розширення уявлень про властивості води.</p> <p>Розвиток мислення на основі узагальнення та класифікації станів води у природі. Розширення лексики за рахунок збагачення словника назвами станів та властивостей води.</p> <p>Розвиток усного мовлення на основі описання значення води для рослин, тварин, людей.</p> <p>Виховання бережливого ставлення до води.</p>
8	1	<p>Повітря. З'ясування існування повітря: дихання людини, свист, що чути при швидкому русі палиці.</p>	<p>Учень/учениця</p> <p><i>за запитаннями вчителя пояснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зміну температури повітря від сезону, 	<p>Розвиток тактильних відчуттів на основі виокремлення руху і</p>

		Температура повітря. Термометр – прибор для вимірювання температури повітря. Відповідність температури повітря від сезонних змін, від сонця. Рух повітря – вітер. Значення повітря для життя рослин, тварин, людини.	сонця; - <i>за малюнками пояснює:</i> - значення повітря для життя рослин; - значення повітря для життя тварин; - значення повітря для життя людини; - температуру повітря за допомогою термометра; * за відчуттями визначає рух повітря; * за відчуттями визначає температуру повітря: холодне, гаряче.	температури повітря. Розвиток уваги на основі спостереження за рухом повітря. Формування елементів аналітичного мислення на основі визначення зв'язків між діяльністю сонця та температурою повітря.
9	1	Пісок, каміння, глина. Впізнавання об'єктів за зовнішнім виглядом. Властивості піску – сипучість, глини – пластичність, каміння – твердість. Використання піску, каміння, глини у діяльності людей.	Учень/учениця називає : - властивості піску: колір, сипучість; - властивості каміння: колір, величина, форма, твердість; - властивості глини: колір, пластичність; <i>за малюнками наводить приклади:</i> - використання каміння, піску, глини; *розрізняє каміння, пісок, глину; *має уявлення про властивості каміння. піску, глини.	Розвиток тактильних відчуттів на основі визначення властивостей каміння, глини, піску. Розширення уявлень об'єкти неживої природи. Розвиток усного мовлення в процесі пояснення використання каміння. піску , глини у діяльності людей.
10	1	Ґрунти. Ознайомлення із зовнішнім виглядом. Елементарне визначення механічного складу ґрунту. Значення ґрунту для росту рослин.	Учень/учениця за малюнками пояснює: - склад ґрунту; - значення ґрунту для росту рослин; * за малюнками визначає ґрунт, його значення для рослин.	Розвиток тактильних відчуттів у процесі виокремлення та впізнавання складових ґрунту. Розширення уявлень про об'єкти

				неживої природи. Розвиток мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ґрунтами і життям рослин. Розвиток мовлення у процесі засвоєння нових лексичних одиниць.
11	2	<p>Пори року.</p> <p>Осінь. Назва осінніх місяців. Характерні ознаки осінніх місяців. Зміни у неживій природі: похолодання, холодний та вологий вітер, холодні дощі, перші заморозки, скорочення світового дня.</p> <p>Зміни у живій природі: в'януть трави, квіти, поява насіння, плодів, листопад, зникнення комах, відліт птахів, приготування тварин до зими. Праця людей у саду, на городі, у полі, у місті восени.</p> <p>Екскурсії: до саду, лісу, парку, на город.</p> <p>Спостереження за змінами у природі.</p> <p>Практичні роботи: сезонні роботи на городі, в саду, прибирання листя.</p>	<p>Учень/учениця <i>називає</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - назви і ознаки кожної пори року; - осінні місяці; <p><i>за запитаннями вчителя пояснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зміни в житті рослин та тварин восени; - працю людей в саду, на полі, городі, у парках восени; <p><i>за малюнками наводить приклади</i> характерних погодних ознак осінніх місяців;</p> <ul style="list-style-type: none"> *за малюнком і запитанням вчителя визначає відповідну сезону пору року; *має уявлення про господарчу діяльність людей восени; *використовує знання про особливості осінньої погоди у повсякденному житті. 	<p>Розвиток уваги на основі спостереження за погодними явищами.</p> <p>Уточнення та розширення уявлень про пори року, погодні явища.</p> <p>Розвиток мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між температурою і змінами у живій природі.</p> <p>Розвиток усного мовлення в процесі пояснення характерних ознак осені.</p>
12	2	Зима. Назви зимових місяців.	Учень/учениця	Розвиток пам'яті на основі

		<p>Характерні ознаки зимових місяців. Зміни у неживій природі: холод, сніг, лід, ожеледь, мороз, холодне сонце, короткі ні, довгі ночі, морозний вітер. Зміни у рослинному і тваринному світі. Підгодовування птахів у місті, тварин за містом. Зимові свята. Зимові розваги.</p>	<p><i>називає</i> зимові місяці; <i>наводить приклади</i> характерних погодних явищ зими; <i>за запитаннями вчителя пояснює</i> зміни у рослинному та тваринному світі взимку; <i>за малюнками наводить приклади</i> охорони тварин взимку. *за малюнком і запитанням вчителя визначає відповідну сезону пору року; *має уявлення про господарчу діяльність людей взимку; * використовує знання про особливості зимової погоди у повсякденному житті.</p>	<p>відтворення назв зимових місяців. Формування стійких понять про початок, середину, кінець зими на основі засвоєння суттєвих ознак. Розвиток усного мовлення: опис малюнків новорічних світ, формування відповіді на запитання вчителя, самостійне складання запитань про зміни у живій та неживій природі взимку</p>
13	2	<p>Весна. Назва місяців. Характерні ознаки весняних місяців. Зміни у неживій природі: денне потепління – нічні заморозки, бурульки, налипання снігу, льоду, поява проталин, потепління, збільшення світового дня, теплий вітер. Зміни у живій природі: приліт пташок, гніздування, вигодовування пташенят, розпукування бруньок, перші квіти, цвітіння фруктових дерев, активність у</p>	<p>Учень/учениця <i>називає</i> весняні місяці; <i>наводить приклади</i> характерних погодних явищ весни; <i>за запитаннями вчителя пояснює</i> зміни у рослинному та тваринному світі навесні; <i>за малюнками наводить приклади</i> - сільськогосподарської праці людей навесні; - зміст весняних свят. *за малюнком і запитанням вчителя</p>	<p>Розвиток уваги на основі спостереження за змінами у природі навесні. Формування понять про зміст та святкування весняних свят. Розвиток наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами у</p>

		<p>комах. Весняні свята. Праця людей в саду, на городі.</p>	<p>визначає відповідну сезону пору року; *має уявлення про господарчу діяльність людей навесні; * використовує знання про особливості весняної погоди у повсякденному житті.</p>	<p>живій і неживій природі. Формування стійких понять про початок, середину, кінець весни на основі засвоєння суттєвих ознак.</p>
14	1	<p>Літо. Назва літніх місяців. Характерні ознаки літніх місяців. Погодні явища влітку: тепло, сонячно, спека, засуха, грози, буревії. Літній відпочинок. Праця людей в саду, на городі, у полі влітку.</p>	<p>Учень/учениця <i>називає</i> літні місяці; <i>наводить приклади</i> характерних погодних явищ літа; <i>за запитаннями вчителя пояснює</i> - значення жнив; - зміни у рослинному та тваринному світі влітку; <i>за малюнками наводить приклади</i> праці людей в саду, на городі, у полі. *за малюнком і запитанням вчителя визначає відповідну сезону пору року; *має уявлення про господарчу діяльність людей влітку; * використовує знання про особливості літньої погоди у повсякденному житті.</p>	<p>Розвиток пам'яті на основі відтворення назв літніх місяців. Розширення понять про правила поведінки на водоймах, санітарно-гігієнічні правила споживання фруктів та овочів. Розвиток усного мовлення у процесі складання відповіді на запитання вчителя про літній відпочинок, сільськогосподарську працю людей літом.</p>
15	1	<p>Жива природа Рослини. Визначення. Різноманітність рослин: дикорослі і культурні. Органи рослин: корінь, стебло, листя, квітки, плід. Розвиток рослини. Проростання</p>	<p>Учень/учениця <i>дає визначення</i> рослин; <i>за малюнками пояснює розподіл</i> рослин - на культурні та дикорослі; - кущі, дерева, трави;</p>	<p>Формування понять про рослини на основі усвідомлення постійних суттєвих ознак. Розвиток мислення на</p>

16	1	<p>насіння. Умови життя рослин.</p> <p>Дерева. Частина дерева: корінь, стовбур, гілки, листя / голки, шишки / плоди.</p> <p>Листяні і хвойні дерева. Хвойні дерева: ялина, сосна (інші хвойні даної місцевості).</p> <p>Ліси: листяні, хвойні, мішані.</p>	<p>- на листяні і хвойні; <i>має уявлення</i> про гриби; <i>за малюнками називає</i> органи рослин; <i>за запитаннями вчителя пояснює</i> розвиток рослин; <i>за допомогою вчителя пояснює:</i> - якими бувають ліси; - що таке ярусність лісу; <i>наводить приклади</i> охорони рослин, грибів; *розрізняє дерева, трави, гриби; *на малюнку визначає корінь, стовбур, гілки, листя дерева; * показує/розрізняє листяні і хвойні дерева</p>	<p>основі аналізу, класифікації та узагальнення рослин на фрукти та овочі; дерева, кущі, трави.</p> <p>Формування наочно-дійового мислення шляхом визначення та засвоєння послідовності етапів розвитку рослини.</p> <p>Розвиток усного мовлення: описання рослини за малюнком.</p> <p>Виховання бережливого ставлення до рослин.</p>
17	1	<p>Кущі. Основні зовнішні частини: коріння, стовбур, гілки, листя, плоди.</p> <p>Кущі саду та лісу (характерні для даної місцевості). Назва.</p>		
18	1	<p>Трави. Рослини поля: жито, пшениця, кукурудза, овес (рослини даної місцевості). Органи рослини: корінь, стебло(соломина), листя, колос, зерно.</p> <p>Використання.</p>		
19	1	<p>Гриби. Гриби їстівні та отруйні.</p> <p>Охорона рослин.</p> <p>Екскурсії: до парку, лісу, саду, на город.</p> <p>Практичні роботи: пророщування гороху, квасолі, поливання кімнатних рослин.</p> <p>Правила поведінки у лісі (спостерігати, слухати, вдихати аромати рослин, малювати, без дорослих не ходити до лісу, не голосити, не торкатись і не</p>		

		рвати незнайомі рослини та гриби, не рвати квіти, не ламати гілки).		
20	2	Тварини. Визначення. Свійські тварини. Коза, вівця, свиня. Зовнішній вигляд. Особливості утримання в господарстві. Потомство. Охорона свійських тварин.	Учень/учениця дає визначення тваринам; пояснює розподіл тварин на свійські та дикі; має уявлення про рибу, комах;	Розвиток аналітичного сприймання зовнішнього вигляду тварин, що вивчаються. Формування понять про умови існування, звички, живлення вивчених тварин.
21	1	Птахи свійські: гуска, індик. Зовнішній вигляд. Утримання, годування, розведення. Потомство. Суттєві ознаки птахів.	за запитаннями вчителя розповідає про спосіб життя свійських та диких тварин; за допомогою вчителя пояснює причини переліту птахів;	Розвиток наочно-дійового мислення в процесі класифікації тварин на звірів, птахів, комах, рибу, плазунів, на домашніх та диких. Виховання доброзичливого ставлення до тварин.
22	1	Дикі тварини. Їжак, ведмідь. Зовнішній вигляд. Спосіб життя, добування їжі. Потомство. Охорона диких звірів.	за малюнками розповідає про зовнішній вигляд вивченої тварини;	Розвиток усного мовлення в процесі складання розповіді про вивчених тварин.
23	1	Птахи дикі: синиця, шпак (або інші). Зовнішній вигляд. Спосіб життя. Зимуючі і перелітні птахи.	за малюнком наводить приклади охорони тваринного світу. *за малюнком показує вивчених свійських тварин; птахів, комах, рибу;	
24	1	Риби: короп, щука. Зовнішня будова, живлення, дихання. Використання й охорона риби.	*має уявлення про безпечне поводження з тваринами.	
25	1	Комахи: муха, мурашка. Назва, зовнішній вигляд. Спосіб існування. Охорона тваринного світу. Екскурсії: на ферму, у зоопарк. Практичні роботи: підгодовування птахів зимою. Правила поведінки людини при		

	контактуванні з домашніми тваринами(не дражнити, не торкатися чужих тварин, не бігати, не розмахувати руками) та дикими тваринами у зоопарку (не дражнити, не годувати, не торкатися).		
--	---	--	--

2 години резерв

Орієнтовні досягнення учнів на кінець навчального року:

- знає правила здорового способу життя;
- знає та називає професії на малюнках;
- знає назву Батьківщини, столицю, назву свого населеного пункту, прапор і герб своєї держави ;
- знає властивості та стани води, її значення для рослин та тварин;
- знає форму Землі, добовий та річний рух Землі;
- знає частини доби, днів тижня, їх послідовність;
- відповідає на запитання про значення Сонця для живої та неживої природи;
- має уявлення про значення повітря для життя рослин, тварин, людини; про рух повітря;
- знає властивості піску, каміння, глини, елементарного фізичного складу ґрунту; значення ґрунту для живої природи;
- знає назви сезонів, місяців року;
- описує ознаки різних пір року у живій та неживій природі;
- знає органи рослин;
- розподіляє рослини на дерева, кущі, трави, гриби, листяні та хвойні;
- дотримується правил поведінки у лісі, охорони рослин;
- розподіляє тварин на свійських та диких, звірів, птахів, комах, риб;
- дотримується правил поведінки з тваринами, охорони тварин;

***Орієнтовані показники сформованості життєвої компетентності учнів на кінець року:**

- має уявлення про правила здорового способу життя; правила прийому їжі;
- має уявлення про Батьківщину, столицю, назву власного населеного пункту;

- впізнає прапор та герб своєї держави;
- розрізняє воду у твердому та рідкому стані; солону та прісну воду;
- має уявлення про повітря, вітер;
- розрізняє каміння, пісок, глину;
- має уявлення про ґрунти та його значення для рослин;
- має уявлення про частини доби, їх послідовність;
- має уявлення про форму Землі, Сонця.
- знає пори року;
- розрізняє вивчені рослини за назвами, малюнками;
- розрізняє вивчені тварини за назвами, малюнками;
- адекватно поводить себе з тваринами, рослинами.

4 клас
(35 год., 1 год. на тиждень)

N	Кіль-ть	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні досягнення учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
Людинознавчий напрямок				
1	1	<p>Людина Людина – частина живої природи (ознаки: дихання, живлення, зростання, рух). Дитина, доросла людина, людина похилого віку – що спільне, що відмінне. Як зберігати здоров'я та молодість. Фізкультура, гартування, гігієна, здорове харчування. Важливість чистого повітря для здоров'я людини. Турбота людини про</p>	<p>Учень/учениця <i>за запитаннями вчителя пояснює</i> - чому людина є частиною живої природи; - яких правил дотримуватись, щоб бути здоровим; - чому погано бути хворим та добре – здоровим; - вплив людини на природу;</p>	<p>Розвиток пам'яті на основі відтворення правил здорового способу життя. Розширення уявлень про органи дихання людини, про правила збереження органів дихання. Розвиток наочно-образного мислення шляхом встановлення причинно-</p>

		чистоту повітря. Вплив людини (негативний, позитивний) на природу.	* показує на малюнку ніс, рот, грудну клітину; * має уявлення про здоровий спосіб життя.	наслідкових зв'язків між чистим повітрям і здоров'ям людини. Розвиток усного мовлення в процесі відповіді на запитання, самостійного складання запитань.
Суспільствознавчий напрямок				
2	2	Твоя країна – Україна. Розташування України на глобусі. Символи України – герб, прапор, гімн. Столиця країни – Київ. Природні умови України. Характерні особливості тваринного і рослинного світу України. Господарська діяльність міста. Господарська діяльність села.	Учень/учениця <i>за запитаннями вчителя називає</i> - свою країну; її столицю; - природні умови України; <i>за малюнками розповідає / показує</i> - рослини і тварини України; <i>знаходить</i> на глобусі розташування України; <i>за малюнками та запитаннями вчителя пояснює</i> - найпростіші взаємозв'язки у неживій і живій природі України; - особливості господарської діяльності міста і села; *за малюнками наводить приклади/ показує тварин і рослини України; * має уявлення про господарчу діяльність міста і села.	Формування уявлень про державу на основі усвідомлення сутності понять. Розвиток мислення шляхом формування причинно-наслідкових зв'язків між неживою і живою природою, між господарською діяльністю людини. Збагачення, уточнення активного словника лексиною, що позначає господарську діяльність міста і села. Виховання любові до та поваги до власної держави.
3	2	Рідний край	Учень/учениця	Розвиток пам'яті на основі

		<p>Рідний край на території України. Розташування рідного краю на карті України. Місто / село, де ми живемо. Основні пам'ятні місця рідного краю (пам'ятники, парки тощо). Головні заклади міста / села: бібліотеки, музеї театри тощо. Населення твого краю. Видатні люди. Екскурсії до підприємств, установ, та інших закладів міста / села.</p>	<p><i>називає</i> - головну площу і декілька вулиць рідного міста / села; - видатних людей свого краю; <i>за запитаннями вчителя наводить приклади</i> закладів, підприємств міста/ села; <i>визначає/показує</i> населений пункт у якому проживає на карі України; <i>за малюнками пояснює</i> зміст і назви професій людей, що працюють у закладах і на підприємствах; * називає населений пункт у якому проживає; *за малюнками наводить приклади(показує) головних закладів міста; * має уявлення про підприємства і установи рідного краю.</p>	<p>відтворення назв вивчених установ, закладів, підприємств тощо. Формування уявлень про зміст професій. Формування образного мислення у процесі роботи над картою. Розвиток усного мовлення шляхом розширення активної лексики що позначає заклади, установи, підприємства, назви транспорту і професії.</p>
Природознавчий напрямок				
4	1	<p>Поняття про Всесвіт. Земля – планета Сонячної системи. Засвоєння Космосу. Земля - планета на якій ми живемо. Добовий рух Землі. Частини доби. Дні тижня.</p>	<p>Учень/учениця <i>за малюнками називає:</i> - сушу та воду на глобусі; - Землю, Сонце у Сонячній системі; <i>за малюнками та запитаннями вчителя пояснює:</i></p>	<p>Розвиток уваги, пам'яті у процесі відтворення послідовності частин доби, днів тижня. Розвиток образного мислення у процесі засвоєння інформації про форму і рух Землі.</p>
5	2	<p>Рух Землі навколо Сонця. Земля на глобусі і карті. Глобус.</p>	<p>- рух Землі навколо себе; - рух Землі навколо Сонця;</p>	

		<p>Визначення суші і води на глобусі. Фізична карта півкуль.</p>	<p>- відповідність фізичної карти і поверхні землі, що позначена на глобусі; <i>практично визначає:</i> - частини доби; - орієнтується за стрілками годинника; <i>називає:</i> - частини доби; - дні тижня; <i>за запитаннями вчителя розповідає про залежність змін у природі від діяльності Сонця;</i> * на прохання педагога показує глобус; * визначає частини доби; * має уявлення про залежність рослин, тварин, погоди від Сонця.</p>	<p>Формування елементів аналітичного мислення на основі визначення зв'язків між діяльністю Сонця та змінами у природі. Розвиток мовлення у процесі засвоєння лексики, що характеризує час.</p>
6	4	<p>Сезонні зміни у природі. Пори року: назви та основні ознаки осінніх, зимових, весняних місяців на основі власних спостережень та дослідів. Розширення уявлень про літо, як пору року: назви та послідовність літніх місяців; основні ознаки літа у живій та неживій природі, житті людей.</p>	<p>Учень/учениця <i>називає</i> - назви і ознаки кожної пори року; - осінні місяці; <i>за запитаннями вчителя пояснює:</i> - зміни в житті рослин та тварин восени, взимку, навесні; - працю людей в саду, на полі, городі, у парках в різні пори року; <i>за малюнками наводить приклади</i> характерних погодних ознак вивчених місяців;</p>	<p>Розвиток уваги на основі спостереження за погодними явищами. Уточнення та розширення уявлень про пори року, погодні явища. Розвиток мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діяльністю Сонця і змінами у живій природі. Розвиток усного мовлення</p>

			<p>*за малюнком і запитанням вчителя визначає відповідну сезону пору року;</p> <p>*має уявлення про господарчу діяльність людей в різні пори року;</p> <p>* використовує знання про особливості погоди у повсякденному житті.</p>	<p>в процесі пояснення характерних ознак різних пір року.</p>
7	1	<p>Нежива природа Ґрунти. Визначення, склад. Види ґрунтів: чорноземи, піщані, лісові. Їх значення і охорона. Практичні роботи Проведення дослідів, що показують: водопроникність піску і водонепроникність глини.</p>	<p>Учень/учениця <i>знає</i> що таке ґрунт, що входить до його складу; <i>за допомогою вчителя пояснює</i> чим корисні для ґрунту рослини, тварини; за малюнками наводить приклади як потрібно охороняти ґрунти; *має уявлення про значення ґрунту для життя рослин і тварин.</p>	<p>Формування уявлень про ґрунти. Розвиток мислення на основі аналізу і класифікації ґрунтів за видами. Розширення, уточнення активного словника іменниками та прикметниками, що позначають ґрунти та їх властивості.</p>
8	1	<p>Корисні копалини. Визначення. Корисні копалини України: кам'яне вугілля, нафта, природний газ, вапняки (вапняк, мармур, крейда), граніт, пісок, глина, кам'яна сіль. Значення і використання.</p>	<p>Учень/учениця <i>знає</i> назви корисних копалин; <i>за допомогою вчителя пояснює</i> значення корисних копалин; <i>за малюнками наводить приклади</i> - добування корисних копалин; - використання корисних копалин. *має уявлення про корисні копалини, що вивчались; *розрізняє /показує зразки корисних</p>	<p>Формування уявлень про корисні копалини. Формування операцій аналізу, порівняння, класифікації на основі обстеження різних видів корисних копалин. Розширення та уточнення лексики іменниками та прикметниками, що</p>

			копалин.	позначають корисні копалини.
9	1	Вода на землі. Значення води для людей, тварин, рослин. Стан (рідкий, твердий і газоподібний); перетворення води (вода і пара, сніг і лід).	Учень/учениця <i>пояснює</i> значення води у природі; <i>називає</i> три стани води; <i>за допомогою вчителя пояснює</i> властивості води; <i>за малюнками наводить приклади</i> - частин ріки;	Запам'ятовування назв річок, морів. Формування уявлень про стани води. Формування причинно-наслідкових зв'язків у процесі спостереження за перетвореннями стану води. Формування понять про початок, русло, береги ріки. Розширення, уточнення активного словника іменниками та прикметниками, що позначають частини ріки, властивості води. Виховання бережливого ставлення до водних ресурсів.
10	1	Водойми. Річка: початок, русло, береги (лівий, правий), гирло, притоки. Використання і охорона річок. Водойми України. Моря (Чорне, Азовське), річки (Дніпро, Дунай, Дністер) їх позначення на фізичній карті України. Охорона води від забруднення. Практичні роботи: Виготовлення макетів /малювання річки, озера, каналу. Проведення дослідів, що показують: б) розчинення морської солі у воді та її порівняння за смаком із прісною водою. в) очищення води фільтруванням.	<i>наводить приклади</i> водойм України; <i>пояснює</i> кругообіг води у природі; <i>пояснює</i> як оберігають водойми від забруднення. *має уявлення про стани води; *за малюнками наводить приклади/показує кругообіг води у природі; *розрізняє /показує озера, річки, океани.	
11	1	Повітря. Повітря навколо нас. Значення повітря для людей, тварин, рослин. Чистота повітря. Рух повітря – вітер. Напрямок вітру. Флюгер.	Учень/учениця <i>за допомогою вчителя пояснює</i> властивості повітря, чому відбувається рух повітря;	Формування уявлень про рух повітря. Розширення понять про значення повітря для живої

		Практичні роботи: вимірювання температури повітря, визначення напрямку вітру.	за малюнками наводить приклади - використання повітря, - охорони повітря. <i>вміє користуватись</i> термометром. *має уявлення про значення повітря для живої природи;	природи. Розвиток мислення шляхом формування причинно-наслідкових зв'язків між повітрям і живою природою. Виховання бережливого ставлення до чистоти повітря.
12	1	Жива природа Життя рослин Рослини – живі організми. Необхідні умови для життя рослин – світло, тепло, волога. Рослини півдня і півночі.	Учень/учениця <i>дає визначення</i> рослин; <i>називає</i> і пояснює значення сільськогосподарських рослин, бур'янів; <i>за малюнками пояснює</i> живлення рослин; розмноження рослин; <i>за запитаннями вчителя</i> пояснює залежність рослин від кількості тепла, світла, води у різні пори року; <i>наводить приклади</i> охорони рослин. *має уявлення про сільськогосподарські рослини і бур'яни;	Розширення та уточнення понять про рослини на основі усвідомлення постійних суттєвих ознак. Розвиток операцій мислення аналізу, порівняння, класифікації та узагальнення рослин на культурні та дикорослі. Формування наочно-дійового мислення в процесі визначення шляхів пристосування рослин у природі. Розвиток усного мовлення: описання рослини за малюнком. Виховання бережливого ставлення до рослин.
13	4	Сільськогосподарські рослини. Зернові, овочеві, технічні, плодові, ягідні – ознайомлення, значення, використання. Бур'яни.	*за малюнками наводить приклади/показує зернові, овочеві, технічні, плодові, ягідні рослини;	
14	2	Живлення, розмноження рослин. Пристосування рослин у природі (зовнішній вигляд рослин у різні пори року, розмноження рослин). Охорона рослин. Практичні роботи: Проведення дослідів, що показують: а) роль світла у житті рослини; б) роль тепла у житті рослини; в) роль води у житті рослини.	*має уявлення про правила охорони рослин.	

		Охорона рослин. Знайомство з Червоною книгою України. Рослини занесені до червоної книги України.		
15	2	Життя тварин Різноманітність тваринного світу: звірі, птахи, плазуни, риби, комахи. Спільні і відмінні риси: розмір (великі, середні, дрібні), частини тіла(голова, тулуб, ноги, хвіст), чим вкрите тіло. Необхідні умови існування фауни – наявність світла, тепла, води, повітря, їжі.	Учень/учениця за допомогою вчителя поділяє тварин на групи: звірі, птахи, плазуни, риби, комахи. за малюнками розповідає про тварину за планом 1) назва тварини; 2) величина тварини (велика, середня, мала) 3) чим вкрите тіло; 4) особливості зовнішньої будови тварини.	Розвиток аналітичного сприймання зовнішнього вигляду тварин, що вивчаються за планом. Розширення та уточнення понять про умови існування, звички, живлення вивчених тварин.
16	2	Тварини півдня і півночі.		
17	3	Живлення тварин. Групи тварин, які різняться за способом живлення: хижі, травоядні, усеїдні.		Розвиток мисленневих операцій аналізу, порівняння, класифікації тварин на звірів, птахів, комах, риб, плазунів, за способом живлення.
18	1	Взаємозв'язок у природі: рослинний і тваринний світ. Пристосування тварин у природі. Охорона тварин. Знайомство з Червоною книгою України. Тварини занесені до червоної книги України.	<i>розуміє</i> на які групи поділяються тварини за способом живлення; <i>наводить приклади</i> хижих, травоядних, усеїдних тварин різних груп; <i>за малюнком розповідає про ланцюги живлення;</i> <i>розуміє</i> як тварини пристосувалися здобувати собі корм; <i>наводить приклади</i> правил охорони тварин. *має уявлення про різні групи тварин; *за малюнками наводить приклади/	Формування причинно-наслідкових зв'язків в процесі засвоєння ланцюгів живлення. Виховання доброзичливого ставлення до тварин.

			показує звірів, птахів, плазунів, риб, комах; * має уявлення про правила охорони тварин.	
3 години резерв				
<p style="text-align: center;">Орієнтовні досягнення учнів на кінець навчального року:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає правила здорового способу життя; - розповідає про переваги здорової людини; - знаходить Україну на глобусі і карті півкуль, рідний край на карті України; - розподіляє господарську діяльність міста і села; - має уявлення про Всесвіт, Сонячну систему; - розподіляє сушу і воду на глобусі, фізичній карті півкуль; - розповідає про пори року (назви та основні ознаки осінніх, зимових, весняних, літніх місяців) на основі власних спостережень та дослідів; - має уявлення про ґрунти та корисні копалини; - розповідає про перетворення води у природі; - розподіляє на малюнку частини річки: початок, русло, береги (лівий, правий), гирло, притоки; - має уявлення про найбільші водойми України; - визначає температуру повітря за термометром; - має уявлення про умови для життя рослин – світло, тепло, волога; - має уявлення про рослини півдня і півночі; - за запитаннями називає сільськогосподарські рослини: зернові, овочеві, технічні, плодові, ягідні, бур'яни. - розподіляє тварин на групи за зовнішнім виглядом: звірі, птахи, плазуни, риби, комахи; за способом живлення: хижі, трав'яїдні, усеїдні; - дотримується правил охорони тварин. <p style="text-align: center;">*Орієнтовані показники сформованості життєвої компетентності учнів на кінець року:</p> <ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про здоровий спосіб життя; 				

- називає населений пункт у якому проживає;
- має уявлення про господарчу діяльність міста і села;
- на прохання педагога показує глобус;
- за запитаннями визначає частини доби;
- має уявлення про залежність рослин, тварин, погоди від Сонця;
- знає пори року;
- використовує знання про особливості погоди у повсякденному житті;
- має уявлення про значення ґрунту для життя рослин і тварин;
- має уявлення про значення корисних копалин у повсякденному житті;
- має уявлення про значення повітря для живої природи;
- має уявлення про сільськогосподарські рослини і бур'яни;
- за малюнками наводить приклади/ показує зернові, овочеві, технічні, плодові, ягідні рослини;
- має уявлення про правила охорони рослин;
- має уявлення про різні групи тварин;
- за малюнками наводить приклади/ показує звірів, птахів, плазунів, риб, комах;
- має уявлення про правила охорони тварин.